

УДК 658.155

Н.А. Іщенко, ст. викл., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Факторний аналіз формування прибутку підприємства

В статті висвітлено результати факторного аналізу прибутку підприємства. Здійснено оцінку впливу на формування прибутку відпускних цін, обсягу реалізованої продукції, змін у структурі та собівартості. Запропоновано напрями підвищення прибутковості підприємства.

прибуток, ціна, виручка від реалізації продукції, собівартість

В умовах ринкової економіки основним показником ефективності діяльності підприємства є прибуток. Прибуток відіграє ключову роль у діяльності підприємства і соціально-економічного розвитку країни в цілому. Для підприємницької структури він одночасно є і метою, і результатом, і стимулом, і чинником економічної безпеки. Оскільки прибуток – основний результативний показник діяльності підприємства, тому важливо виявити його залежність від різноманітних факторів та оцінити їх вплив на прибуток.

Розвиткові теорії і практики формування та використання прибутку підприємства присвячено праці таких вітчизняних вчених, як М. Білик, І. Бланк, Г. Кірейцев, В. Мец, А. Поддєрьогін, Г. Савицька та інших. При цьому недостатньо уваги приділяється питанням оцінки впливу факторів на процес формування прибутку на підприємстві.

Мета статті полягає у висвітленні результатів факторного аналізу формування прибутку підприємства.

Прибуток – це частина чистого доходу, який безпосередньо одержують підприємства після реалізації продукції як винагороду за вкладений капітал і ризик підприємницької діяльності. Кількісно він становить різницю між сукупними доходами (після сплати податку на додану вартість, акцизного збору та інших відрахувань з виручки в бюджетні і не бюджетні фонди) і сукупними витратами звітного періоду. Обсяг прибутку, рівень рентабельності залежать від виробничої, постачальницької, маркетингової, інвестиційної і фінансової діяльності підприємства. Тому ці показники характеризують усі сторони господарської діяльності підприємства [5, с. 273].

Основну частину прибутку підприємства одержують від реалізації продукції і послуг. Прибуток від реалізації продукції залежить від таких факторів: обсягу реалізації продукції, її структури, собівартості і рівня середньореалізаційних цін.

Обсяг реалізації продукції може справляти позитивний і негативний вплив на суму прибутку. Збільшення обсягу продажів рентабельної продукції приводить до пропорційного збільшення прибутку. Якщо ж продукція є збитковою, то при збільшенні обсягу реалізації відбувається зменшення суми прибутку, отриманого від реалізації рентабельної продукції.

Структура товарної продукції також може по-різному впливати на суму прибутку. Якщо збільшиться частка рентабельніших видів продукції в загальному обсязі її реалізації, то сума прибутку зросте, і навпаки, при збільшенні частки низькорентабельної або збиткової продукції загальна сума прибутку зменшиться.

Собівартість продукції і прибуток перебувають в обернено-пропорційній залежності: зниження собівартості приводить до відповідного зростання суми прибутку, і навпаки.

Зміна рівня середньореалізаційних цін і величина прибутку перебувають у прямо-пропорційній залежності: при збільшенні рівня цін сума прибутку зростає, і навпаки.

Використовуючи прийом елімінування, визначимо вплив кожного фактора на прибуток від реалізації продукції на основі даних підприємства машинобудівного комплексу (табл. 1). Елімінувати означає усунути, вилучити вплив усіх чинників крім одного на величину результативного показника [6].

Таблиця 1 – Вихідні дані для факторного аналізу прибутку підприємства

Показник	2007р.		2008р.		Зміни	
	сівалки	культиватори	сівалки	культиватори	сівалки	культиватори
Кількість реалізованої продукції, шт.	3470	914	2828	911	-642	-3
Середня ціна реалізації, тис. грн.	16,0	9,9	18,76	10,0	+2,76	+0,1
Виручка від реалізації продукції без ПДВ, тис. грн.	55520,0	9048,6	53053,3	9110,0	-2466,7	+61,4
Собівартість 1 виробу, тис. грн.	14,2	9,0	17,6	9,2	+3,4	+0,2
Собівартість продукції, тис. грн.	49274,0	8226,0	49772,8	8381,2	+498,8	+155,2
Валовий прибуток, тис. грн.	6246,0	822,6	3280,5	728,8	-2965,5	-93,8

1. Розрахунок загальної зміни валового прибутку (ΔP):

$$\Delta P = P_1 - P_2 = \sum \Delta P_i, \quad (1)$$

де ΔP – зміна прибутку від реалізації продукції за аналізований період;

P_1 – прибуток звітнього року;

P_2 – прибуток минулого року;

i – фактори, що впливають на величину прибутку.

$$\Delta P = 3280,5 - 6246,0 = -2965,5 \text{ тис. грн. (сівалки);}$$

$$\Delta P = 728,8 - 822,6 = -93,8 \text{ тис. грн. (культиватори).}$$

Валовий прибуток по підприємству має негативну тенденцію. Особливо ця негативна тенденція проявляється щодо прибутку від реалізації сівалок.

2. Вплив на прибуток відпускних цін на реалізовану продукцію (ΔP_1):

$$\Delta P_1 = N_1^p - N_{1,0}^p = \sum p_1 q_1 - \sum p_0 q_1, \quad (2)$$

де $\sum p_1 q_1$ – реалізація у звітньому році в цінах звітнього року;

$\sum p_0 q_1$ – реалізація у звітньому році в цінах минулого року;

p – ціна продукції;

q – кількість продукції.

$$\Delta P_1 = 18,76 \cdot 2828 - 16,0 \cdot 2828 = 7805,28 \text{ тис. грн. (сівалки);}$$

$$\Delta P_1 = 10,0 \cdot 911 - 9,9 \cdot 911 = 91,1 \text{ тис. грн. (культиватори).}$$

Отже, із зростанням середніх цін на сівалки на 17,25% отримано прибутку більше на 7805,28 тис. грн., тоді як за зростання середніх цін на культиватори на 1,01%

підприємство отримало прибутку більше лише на 91,1 тис. грн. Очевидна велика різниця в зростанні прибутку від реалізації сівалок порівняно з культиваторами пояснюється великою різницею в цінах за 1 виріб продукції.

3. Вплив на прибуток змін в обсязі реалізованої продукції (ΔP_2):

$$\Delta P_2 = P_0 k_1 - P_0 = P_0 (k_1 - 1), \quad (3)$$

де k_1 - коефіцієнт зростання обсягу реалізації продукції у відпускних цінах, визначається за формулою:

$$k_1 = N_{1,0} / N_0,$$

де P_0 - прибуток, одержаний у минулому році, у цінах і за собівартістю минулого року;

$N_{1,0} = \sum p_0 q_1$ - реалізація у звітному році в цінах минулого року;

$N_0 = \sum p_0 q_0$ - реалізація у минулому році в цінах минулого року;

p - ціна продукції;

q - кількість продукції.

Визначимо вплив цього фактора:

$$k_1 = 16,0 \cdot 2828 / 16,0 \cdot 3470 = 0,815 \text{ (сівалки);}$$

$$k_1 = 9,9 \cdot 911 / 9,9 \cdot 914 = 0,997 \text{ (культиватори);}$$

$$\Delta P_2 = 6246,0 \cdot (0,815 - 1) = -1155,51 \text{ тис. грн. (сівалки);}$$

$$\Delta P_2 = 822,6 \cdot (0,997 - 1) = -2,4678 \text{ тис. грн. (культиватори).}$$

На підприємстві зміна обсягу реалізації мала негативне значення як по виробництву сівалок так і культиваторів на 642 шт. і на 3 шт. відповідно, що призвело до зниження валового прибутку на 1155,51 тис. грн. по сівалках та на 2,4678 тис. грн. по культиваторах. Отже, на підприємстві валовий прибуток зменшився на 1157,9778 тис. грн.

4. Вплив на прибуток змін у структурі реалізованої продукції (ΔP_3):

$$\Delta P_3 = P_{1,0} - P_0 k_1, \quad (4)$$

де $P_{1,0}$ - прибуток, одержаний від фактично реалізованої продукції у звітному році у цінах і за собівартістю минулого року;

P_0 - прибуток, одержаний у минулому році, у цінах і за собівартістю минулого року.

Аналіз даних, наведених у таблиці 1 свідчить, що питома вага виробництва сівалок зменшилася на 3,51%, а питома вага виробництва культиваторів відповідно зросла на 3,51%. Отже, зросла питома вага більш рентабельних виробів і зменшилася питома вага менш рентабельної продукції. Оцінимо вплив цих змін на прибуток.

$$\Delta P_3 = 5090,4 - 6246,0 \cdot 0,815 = - 0,09 \text{ тис. грн. (сівалки);}$$

$$\Delta P_3 = 819,9 - 822,6 \cdot 0,997 = - 0,23 \text{ тис. грн. (культиватори).}$$

На підприємстві відбулося загальне зменшення валового прибутку за рахунок цього фактора на 0,32 тис. грн.

5. Вплив на прибуток собівартості продукції (ΔP_4):

$$\Delta P_4 = S_{1,0} - S_1, \quad (5)$$

де S_1 - фактична собівартість реалізованої продукції;

$S_{1,0}$ - фактична собівартість реалізованої продукції за звітний рік у цінах і тарифах минулого року.

$$\Delta P_4 = 14,2 \cdot 2828 - 49772,8 = -9615,2 \text{ тис. грн. (сівалки);}$$

$$\Delta P_4 = 9,0 \cdot 911 - 8381,2 = -182,2 \text{ (культиватори).}$$

Отже, як свідчать розрахунки, такий фактор, як собівартість продукції, мав негативний вплив на валовий прибуток. Собівартість на сівалки зросла на 23,94%, що призвело до зменшення прибутку на 9615,2 тис. грн., а на культиватори вона зросла на 2,22%, що призвело до зменшення валового прибутку на 182,2 тис. грн.

Узагальнимо в табл. 2 вплив факторів на прибуток.

Таблиця 2. – Результати факторного аналізу прибутку підприємства

Фактори, що вплинули на прибуток	Зміна прибутку, тис. грн.	
	Сівалки	Культиватори
Відпускні ціни	+7805,28	+91,1
Обсяг реалізації продукції	-1155,51	-2,4678
Структура продукції	-0,09	-0,23
Собівартість продукції	-9615,2	-182,2
Всього	-2965,5	-93,8

Отже, за наведеними даними в табл. 2 можна зробити такий висновок. Загальний обсяг валового прибутку від реалізації продукції зменшився на 3059,3 тис. грн. На зменшення валового прибутку найбільше вплинуло збільшення собівартості продукції. За рахунок цього прибуток зменшився на 9797,4 тис. грн. Другим за величиною фактором, який негативно вплинув на прибуток, є зниження обсягу реалізації продукції. На підприємстві вплив цього фактора призвів до зменшення прибутку на 1157,9778 тис. грн. Також негативно вплинуло на прибуток (на 0,32 тис. грн.) зміна структури випуску продукції, оскільки рентабельність на продукцію зменшилась на 6,1% по сівалках і на 1,3% по культиваторах.

Суттєво вплинув на валовий прибуток такий фактор, як зростання відпускних цін. На підприємстві вплив цього фактора зумовив зростання прибутку на 7896,38 тис. грн.

Таким чином, за результатами факторного аналізу можна оцінити якість прибутку. Якість прибутку від основної діяльності вважається високою, якщо її збільшення зумовлене зростанням обсягу продажів, зниженням собівартості продукції. Низька якість прибутку характеризується зростанням обсягів реалізації за рахунок росту цін на продукцію без збільшення фізичного обсягу продажів і зниження витрат на гривню продукції.

Отже, збільшення прибутку можливе за рахунок:

- нарощення обсягів виробництва і реалізації товарів;
- здійснення заходів щодо підвищення продуктивності праці своїх працівників;
- зменшення витрат на виробництво продукції;
- кваліфікованого здійснення цінової політики, оскільки на ринку діють переважно вільні (договірні) ціни;
- грамотної побудови договірних відносин з постачальниками, посередниками, покупцями;
- покращення системи маркетингу на підприємстві, тобто виробляти тільки те, що безумовно буде купуватися, тому потрібно згрупувати свою продукцію за ознакою рентабельності і зосередити увагу на тій продукції, яка є високорентабельною;

- удосконалення продукції з середнім рівнем рентабельності, а низькорентабельну зняти з виробництва;
- організації виробничого процесу таким чином, щоб він був пристосований до швидкої переналадки;
- постійного проведення наукових досліджень аналізу ринку, поведінки споживачів і конкурентів.

Список літератури

1. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: учебный курс / И.А. Бланк . – [2-е изд.]. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 656 с.
2. Ганжа Ю.В. Міжнародна практика факторного аналізу прибутку підприємства / Ю.В. Ганжа // Економіка та держава. – 2007. – № 4. – С.35-36.
3. Корінев В.Л. Дослідження впливу ціни на прибутковість діяльності підприємства / В.Л. Корінев // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 2. – С.92-98.
4. Мец В.О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: [навч. посіб.] / В.О. Мец. – К.: Вища шк., 2003. – 278 с.
5. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: [навч. посіб.] / Г.В. Савицька. – [3-тє вид., випр. і доп.]. – К.: Знання, 2007. – 668 с.
6. Фінансовий аналіз: [навч. посіб.] / М.Д. Білик, О.В. Павловська, Н.М. Притуляк, Н.Ю. Невмержицька. – [2-ге вид., без змін]. – К.: КНЕУ, 2007. – 592 с.
7. Фінанси підприємств: [підручник] / А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін. / кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – [7-ме вид., без змін]. – К.: КНЕУ, 2008. – 552 с.
8. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. / за ред. проф. Г.Г. Кірейцева. – Київ.: ЦУЛ, 2002. – 496 с.

Н. Ищенко

Факторный анализ формирования прибыли предприятия

В статье изложено результаты факторного анализа прибыли предприятия. Осуществлена оценка влияния на формирование прибыли отпускных цен, объема реализованной продукции, изменений в структуре и себестоимости. Предложены пути повышения прибыльности предприятия.

N. Ischenko

Factorial Analysis of Enterprise's Profit Formation

The results of factorial analysis of enterprise's profit formation are given in the article. The influence of ex-works prices, the amount of realized product, structural changes and prime cost on profit formation is estimated. The tendencies for increasing enterprise's profitability are suggested.

Одержано 11.04.10